

reinkkel is. Poliglott területen élünk: itt kétszeresen szükség van a mi nemzetfőlttségünk megdemonstrálására. Nem magyar kultúrát adunk, de kultúrát magyar nyelven! S művészet és kultúra ma már nemzetfőlttek és az egyetemes irány felé haladnak.»

Lényegesnek tartottuk hosszabban időzni a programnál, hiszen egy magasabb szintű irodalmat, kultúrát és internacionalizmust hirdetett, mielőtt bekövetkezett volna irodalmunk bizonyos fokú bezárkózottsága.

A *Márciusi zsolttár* anyaga felbecsülhetetlen értékű, ha ismerjük a háború előtti folyóirataink sorsát, hiszen teljes, komplett, megőrzött évfolyamaik nemlgen maradtak fenn. Egyben értékmentő is ez a könyv.

A kötet avantgarde költészetünk alkotásaiból való válogatás, ezért nem is várható tőle a jugoszláviai magyar avantgarde költészet elvi állásfoglalásainak taglalása; Bori ezt részben már korábbi kutatásaiban, tanulmányaiban elvégezte. A könyv még csak kezdetét jelenti az alapos munkának. Segítségét nyújthat a további kutatásokhoz, a születendő monográfiákhoz, a részletkérdések tisztázásához.

VIRÁC CÁBOR

KIMERÍTHETETLEN ADATTÁR

CSÁKY SÖRÖS PIROSKA: *A jugoszláviai magyar könyv 1945—1970.*

Forum, Újvidék, 1973.

Hosszú évek gyűjtőmunkájának eredményét adta közre a Forum Csáky Sörös Piroška könyvében. A közelmúlt, az 1945—1970 közötti jugoszláviai magyar könyvtermés adatait foglalja magában. Vállalkozásában és teljességében is egyedülálló könyv, hiszen ennek az időszaknak teljes adattárát tartalmazza.

»Kötetünk — mondja a szerző a kötet bevezetőjében — első kísérlet a jugoszláviai magyar könyvkiadás termékeinek számbavételére, bibliográfiai leírására. Felmérni azt, ami huszonhét-huszonnyolc éve gyülemlik, nem kis feladat, de halaszthatatlan, mert az idő múlásával mind távolabb kerülünk azoktól az eseményektől, amelyek ma talán még nem, de holnap már kultúrtörténetnek számítanak.

A tudományok rohamos fejlődése következtében rendszeresen nyilván kell tartanunk könyvkiadásunk termékeit is. Nemcsak azt, amink pillanatnyilag van, hanem azt is, ami volt. Az igény nem új, csak a megvalósítás késett.» (5.)

Egy ilyen, »egész Vajdaságra kiterjedő bibliográfiai munka megszervezése igen jelentős eredményekre vezetne. Fel lehetne térképezni segítségével a vajdasági szellemi élet mozgásainak irányait...» — állapította meg erről a kérdésről Szelei István. (*Zentai kiadványok bibliográfiája*. Híd, 1961. 4. sz. 387—388.)

Bevezető tanulmányában helyet kapott a két háború közti legjelentősebb nyomdáink és kiadóink névsora, azonban sem a szerző, sem más ennek a korszaknak könyvkiadását még nem mérte fel, nincs összefoglaló bibliográfia. Sajnos »rövid három évtized alatt — mondja Juhász Géza —, ez az irodalom a maga eredményeivel, alkotóival és műveivel — alig egy-két kivételtől eltekintve — annyira kiesett a köztudatból, sőt valójában bele sem került, hogy napjainkban már az irodalomtörténész is csak üggyel-bajjal, sok-sok utánajárással képes kiánsni, felszínre hozni az értékeket, mai irodalmunk pedig (a Hagyományaink sorozatban) mintegy rekonstruálni kénytelen a maga két háború közti

előzményeit...» (Juhász Géza: *Magyar Irodalom és könyvkiadás Jugoszláviában 1945—1970. Létünk, 1972. 5. 59.*)

A háború utáni könyvkiadás részben kapcsolódik a sajtóhoz, hiszen ekkor még nincs önálló könyvkiadó. A sajtó nem vállalhatja ezt a munkát is. A szervezettebb könyvkiadás feltételei a Vajdasági Magyar Kultúrszövetség megalkotásával jött létre, ennek kezdeményezésére alakult meg a Híd Könyvkiadó Vállalat, amelynek feladata a könyvpiac kielégítése és ellátása. Ennek a korszaknak és könyvkiadásnak a célja: »Elsősorban értelmiségi kádert kellett kiképezni, amely megérti és terjeszti az új társadalom eszméit. Ezzel magyarázható az akkori kiadói politika: minél nagyobb példányszámban eljuttatni az olvasóhoz az időszerű kérdések magyarázatát, politikai műveket, a szocializmus építésére vonatkozó könyveket» — állapítja meg Csáky Sörös Piroska. (9.)

Erre az időszakra — bár intézményesített már a könyvkiadás — a szégyenes, a nem konkrét művek alapján készült kiadói tervek jellemzők. E korszak jellegéről Malušev Svetozar a Híd 1950. 1—2. számában írja: »Kezetben a könyvek ötletszerűen, minden terv nélkül kerültek nyomdába és kiadásra — olyan sorrendben, ahogyan éppen elkészültek. A szerzők és a fordítók sokszor be sem jelentették, milyen munkán dolgoznak, csak hozták a kéziratokat. Ilyen körülmények között szó sem lehetett kulturpolitikai vonalvezetésről, irányításról. A kultúra egyik leghatékonyabb fegyvere — a könyvkiadás — nem nyert ésszerű alkalmazást...» (122.) Az eltelt két és fél évtized könyvkiadásának jellemzésére ismét Juhász Géza Létünkben megjelent cikkéből kell hosszabban idézni, hiszen nemcsak a konkrét vagy kevésbé konkrét tervek határozzák meg a kiadói politikát. Az időszakos stagnálásoknak mélyebb, társadalmi gyökerei is vannak: »A két háború közötti időszak jóindulatú vagy politikai meggondolásoktól vezérelt egyvéneinek szerepét az itteni magyar könyvkiadás támogatásában a felszabadulás után a társadalom vállalta magára. Az utóbbi negyed században tehát a tevékenység aszerint alakult, fejlődött, stagnált vagy éppen hanyatlott, ahogyan a társadalom anyagilag támogatta. Mi sem természetesebb, mint hogy az írók alkotó lendülete, termékenysége igen sokszor igazodik — kénytelen igazodni — ehhez a körülményhez. De a könyvkiadás és az irodalmi alkotómunka közötti kölcsönhatás és kauzalitás azt is jelenti, hogy tekintettel a művészi alkotómunka természetére és sajátosságaira, a könyvkiadás anyagi alapjának rendezése nem mutatkozik meg azonnal a könyvtermés bőségében, nem hoz egycsapásra eredményeket. Csak több évi rendszeres, anyagilag megalapozott és távlatokat ígérő könyvkiadás képes kedvező irányban befolyásolni az irodalom kibontakozását, alkotásra serkenteni a már beérkezett írókat, de még inkább szükséges ez ahhoz, hogy újabb nemzedékek kapjanak kedvet az írói hivatáshoz, tevékenységhez.» (Létünk, 1972. 5. 60—61.)

A felszabadulás utáni intézményesített szocialista könyvkiadás biztosította az irodalmi élet megújíthatóságát, rohamos terebélyesedését. Csáky Sörös Piroska munkájának célja e könyvkiadás fejlődésének megrajzolása; ezért kronológiailag közli a megjelent műveket.

Milyen gazdagok is vagyunk? 1945 és 1970 között 2340 címszó jelent meg. Viszonyainkhoz képest impozáns szám. Evekre témakörökre, sorozatokra bontva megtalálható valamennyi a *Jugoszláviai magyar könyvben*. Ez a feldolgozás az olvasó kényelmét szolgálja, a pontos és könnyű tájékozódást, ezáltal az öt nem érdeklő részek könnyen átugorhatók. A tájékozódáson kívül pontos képet kap az olvasó könyvkiadásunk kibontakozásáról, a fejlődésben beállt stagnálásról és a lendületes felfelé ívelésről.

A könyv művelődéstörténeti jelentősége pedig, hogy megrajzolja szellemi életünk háború utáni korszakainak irányait, áramlatait és útmutatóul szolgál a közeljövőben végzendő kutatásokhoz.

Sajnos máris hiányos adatokkal kell számolnunk. Féltő, hogy megbízható források híján egy s más kimaradt a könyvből, természetesen nem a szerző hibájából, hanem objektív okokból.

Felmerül a kérdés: miért ezt az időszakot dolgozta fel Csáky Sörös Piroska? Nyilván határozott cél vezette: a háború utáni jugoszláviai magyar könyvkiadás kezdetétől napjainkig feltárni az adatokat. Valahol le kellett zárni, ahonnan most már kisebb időszaki felosztásban lehet majd folytatni.

Kincsesbánya ez a könyv, szellemi életünk háború utáni fejlődésének kincsesbányája, mert végre egy helyen talál meg mindent az érdeklődő, gyorsan és könnyen tájékozódhat az eltelt negyedszázad alatt megjelent könyvek között.

Egyben gondolkodásra is készítet, különösen a kiadott művek példányszáma. Az ötvenes években a Testvériség—Egység kiadónál (ekkor még nincs könyvbehozatal Magyarországról) a szépirodalmi művek átlag 2000 példányban, ma, a könyvbehozatal idején a Forumnál — főleg a jugoszláviai magyar irodalmi alkotások — 1500, a verses- és tanulmánykötetek 400—500 példányban jelennek meg. Ha egy másik adatot is tudunk: a Forum által kiadott könyvek átlag 86 százaléka talál vevőre, és mindezt: a példányszámot és eladási százalékot az itteni magyarság nem egészen félmillió létszámához viszonyítjuk, majd ezt összevetjük a magyarországi adatokkal, akkor megnyugodhatunk egy kicsit. A helyzet még nem a legkétségbeejtőbb...

VIRÁG GÁBOR

HIÁNYPÓTLÓ KATALÓGUS

A vajdasági nemzetiségek irodalma 1945—1972.

A Tartományi Művelődési Közösségnek és a Matica srpska könyvtárának közös kiadványa.

Novi Sad — Beograd, 1973.

A vajdasági bibliográfiai munkák, katalógusok és repertóriumok igen rövid sorában jelentős értéket képvisel ez a nagy perspektívákat felvillantó kiadvány, a vajdasági nemzeti irodalmak háború utáni szakaszának könyvkatalógusa. Néhány éve még szinte semmiféle irodalomjegyzék nem állt a kutatók rendelkezésére történeti vonatkozású munkájukhoz — akár csak egyetlen nemzetiségi irodalomban is. Azóta mindenütt születtek kisebb-nagyobb időbeli és térbeli egységeket felölelő bibliográfiák, de egy efféle összegezésre nem történt kísérlet. Pedig hasznosságát nemcsak a benne felhalmozott adatok, hanem a szerkesztésekor érvényre jutó koncepciók és szándékok is szavatolják. A könnyen forgatható kis kötet legfőbb érdeme éppen abban a megoldásban rejlik, amelynek értelmében egymás mellett, mintegy jelképesen is egybefűzve, és nem külön-külön, pár oldalas füzetecskék formájában kerültek el az olvasókhöz a vajdasági magyar, szlovák, román és ruszin irodalomnak könyvészeti adatai. Ezekhez a broszúrákhoz darabonként hozzájutni már önmagában véve is nehéz feladat lett volna. De túlmenően

az ilyen praktikussági szempontokon — amelyek különben egy bibliográfia esetében egyáltalán nem mellékések —, hídépítő törekvései révén funkciójában vált teljesebbé a könyv: segítséget nyújt egymás irodalmának a megismeréséhez.

A nyelvi nehézségek nem gátolják a megértést ebben a katalógusban: »közvetítő nyelvnek« a szerbhorvátot használja, erre fordítva a közölt tanulmányokat, jegyzeteket és címszavakat, amelyek természetesen a vonatkozó irodalom nyelvén íródtak. A két nyelvű adatolás a felismerésen alapul: »A nemzetiségek irodalmát a jugoszláv olvasók nem kísérhetik figyelemmel teljes mértékben, a nyelv leküzdhetetlen akadályá válik, ha a műfordítás szegényes. Noha a műfordítás a kölcsönös megismerés döntő eszköze, mennyiségileg sem éri el a kívánt szintet. Bármennyire is fejlett lehet saját nyelvének keretében, egy nemzetiség kultúrája sem nyerheti el teljes egyenrangúságát, ha csupán saját nyelvközössége számára marad hozzáférhető. A népek és nemzetiségek kultúrájának konvergencia alakulását, kölcsönös megismerését, közeledését és